

KİTAPÇI VE MATBAACILARIN FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN İLK YÖNETMELİK

Yazan : Selâhattin ÖNERLİ

Eskiden kitap satanlara ve kitapçılara SAHAF tâbir edilirdi. Türklerde kitap satılıcı Orhan Gazi, zamanında Bursa'da başlamıştır.

İlk Sahaf ŞEYHİ mahlası ile meşhur Mahmut Şeyhi'dir. Bu zat önceleri kendi eserlerini kapsayan kitaplarını kendisi yazarak çoğaltmış olması bakımından Dün yanın da ilk kitapçısı sayılır.

Osmanlı Devleti genişleyince kültüre çok değer verildi, Edirne hükümet merkezi olduğu zaman sahaflar kıymetli bir topluluk olmuştur.

Bu devirde sahaflar ellerine geçirdikleri eserleri kıymetini bilir kimselere satmayı amaç edindikleri için bu davranışlarıyla kültürün ve bilimin gelişmesine büyük yardımda bulunmuşlardır.

Bursa'da olduğu gibi Edirne'de de kendilerine, büyük camilerin avlularında devamlı iyi yerler sağlanmıştır. İstanbul'un alınışından sonra Falih Sultan Mehmet'in bilime verdiği değerle sahaflık daha çok değer kazandı.

Buna paralel olarak kitapçılık faaliyetlerinin artmasıyla devlet bu esnafı bir düzen altına almak lüzumunu duymuş ve 1316 yılına ait (Maarif-i Umumiye Salnamesinde kitapçılara ve matbaacılara ait ilk yönetmeliğin süretini yayınlamıştır. Bu yönetmelikteki hükümler matbaacı ve kitapçıların nelere dikkat etmeleri gerektiğini bildirmekte ve buna uymayanların ne yolda cezalandırılacaklarını belirtmektedir, ayrıca: dışardan getirilecek yabancı eserlerden Yurda girmesi yasaklanmış kitap, risale, resmi, tasvir v.s. hakkında hükümdar bulunmaktadır.

Bu yönetmeliğin kitapçıları ilgilendiren maddeleri şunlardır :

Yönetmeliğin başlık kısmı :

(Matbaacılara ve kitapçılara ve bunlara müteferri hususata dair kaleme alınıp mer'iyetli ahkâmına bi'l-istizan irade-i seniye Hazreti Hilâfetpenahi müteallik ve şeref sudur buyrulmuş olan Nizamname suretidir.)

Madde 26 — Memalik-i ecnebiyede tabı, imal ve neşrolunan kütub, resail, resim ve tasvir ve madalya ve arma gibi asarın Dersaadette Maarif Nazırının Vilâyatı Şahane'de Maarif müdürlerinin, Maarif müdürleri bulunmayan yerlerde memuriyn-i mahalliye'nin ruhsatı istihsal edilmeksizin memalik-i şahaneye idhali memnudur. Eyalât imümtaza matbuatının sair memalik-i Şahaneye itahalinde dahi istihsali ruhsat lâzımdır.

Madde 27 — Kütub ve asar-i ecnebiyenin gümrüklere vürdudunda memuriyn-i mahsusası tarafından muayene olunarak memalik-i şahaneye idhallerinde mahzur görülmediği takdirde sahip ve mürseünleyhlerine verilecek ve bu hususta tereddüt edildiği halde kütub ve asar-i mezkûrenin esamisini ce mehazirini mübeyyin iki nüsha üzerine bir cetvel tanzim olunarak memuriyn-i mumaleihin ile sahip veya mürsenüleyhlerine ve diğer kütub ve asar-ı mezkûre ile beraber Dersaadette Maarif nezareti ve Vilâyatı şahanede Maarif müdürlerine, Maarif müdürleri olmayan yerlerde Hükümet-i mahalliye'ye göndereceklerdir.

Evvelâ : Zat-i akdes-i Hazret-i mükdari ile hükümet-i seniye ve memalik-i şahane müessesatı ve resmen tanınmış olan mezahib-i muhtelefe haklarında alenen

ızhâr-ı adaveti mutazammın siyâsî ve dinî hicviye ve kezeyannameler gibi asar-ı matbua.

Saniyen : Her nevi cünha ve cinayete müteallik agvayı havi asar-ı matbua.

Salîsen : Adaba mugayir resimler ile tasvirat-ı müstehcene.

Rabian : Memalik-i şahaneye men-i idhali muayyen bir müddet evvel resmen ilân kılınmış olan her türlü asar-ı matbua idareten zabt ve müsadere olunacaktır. Mevzuu bahis olan asar-ı matbuanın katiyyen müsadeser iEncümen-i teftîh ve muayene mutalaası üzerine Maarif nazırlarının emir ve kararı ile icra olur.

Beyan olunan dört kısma dahil olmayan kütub, rsail, resim ve tasvirlerin Memalik-i şahaneye idhalleri mahzurdan gayr-i salim görüldüğü takdirde devair-i aidesi asar-ı mezkûrenin müsülünleyhleri hesabına olarak memalik-i şahanedan iade ve ihraçlarını emredeceklerdir.

Madde 28 — Tâb'a-i Osmaniyeden olan kitapçı dükkânlarında taharriyat icrasına lüzum görüldüğü takdirde Dersaadette Maarif nezareti müfettişleri ve Vilâyat-ı şahanedan Maarif müdürleri tarafından ifa edilerek işbu nizamnameye mugayir bir hal görüldüğü takdirde zabıtnamesi tanzim olunacaktır. Kitapçı ecnebi ise memuriy-ni mumailayhim kitapçının mensup olduğu konsoloshaneden bir memur talep edip memur-i mezkûr huzurunda icrayi taharriyat edecekler ve şibu nizamname ahkâmına mugayir ahval tebeyyün edildiği takdirde zabıtnamesi bittanzim vez-ı imza etmesini memur-i mezkûra teklif eyleyecekler ve imtina eyleyecek olur ise mezkûr zabıtname zirine vaz-ı imzada nistinaf eylediğine ve keza konsoloshane üç saat zarfında memur izam eylemediği dahi konsoloshane memuru bulunmaksızın taharriyat icra ve zabıtname tanzim olunup zirine memur izamından konsoloshanenin imtina eylemiş bulunduğuna dair şerh verilecektir.

Madde 29 — Gezdirciler ve müvezziler ve seyyar olarak kütub ve resail ve resim vesair evrak-ı matbua furuhtedenler Dersaadette şehramanetinden ve vilâyat-ı şahanedan devair-i belediyeden bir ruhsatname alacaklardır. Bilâ ruhsatname icra-i sanat eden gezdirciler ve müvezziler ve seyyar satıcılardan bir Osmanlı altunundan beş Osmanlı altununa kadar ceza-i nakdî alınacaktır.

Madde 32 — Adaba mugayir olan ve işbu nizamname ahkâmına mugayir olarak neşrolunan matbuat ve resimleri bilerek, alenen veya gizli bulunduran, satan veya dağıtanlar, bu eserlerin müellif ve tâbillerinin şerik-i cürmü addolunur. Ve bu işe cesaret edenler matbaacı ve kitapçı ve mürettip veya müvezzi oldukları halde bu hususata terettüp edecek muamele-i cezaiyyeden başka, bir aydan üç ay'a kadar icrayi sanattan mcnedilirler.

Fi — 21 Cemazülahir

sene 312

Osmanlıca yazılmış bu yönetmeliğin anlaşılması için türkçesi aşağıda sunulmuştur. Bu metinde ayrıca kapitülasyonların konumuzla ilgili bir hükmü de cakkati çekmektedir

Yönetmeliğin başlık kısmı :

(Matbaacılara ve kitapçılara ve bunlarla ilgili hususlara dair kaleme alınıp yürürlük hükümlerine kesin olarak riayet edilmesi gereken ve İslâmiyetin büyük koruyucusu Padişah'ın emrile ve ünlü Sadrazam'ın emrile kabul edilen yönetmelik suretidir.)

Madde 26 — Ecnebi memleketlerde basılan, yapılan ve yayınlanan kitaplar,

risaleler, resimler, madalya ve armalar gibi eserlerin; İstanbulda Maarif Bakanlığının, illerde Maarif müdürlerinin, Maarif müdürleri bulunmayan yerlerde mahallin ilgili memurlarının müsaadesi alınmaksızın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisine girmesi yasaktır. İmparatorluğa bağlı eyaletlerde yapılan basımların imparatorluğun diğer vilâyetlerine girmesi için dahi müsaade alınması gerekir.

Madde 27 — Kitaplar ve yabancı eserler gümrüklere gelince özel memurlar tarafından muayene olunarak Yurda sokulmalarında sakınca görülmemesi halinde sahip ve alacak olanlara verilecek ve bu hususta tereddüt edilirse sözü edilen kitap ve eserlerin adlarını ve sakıncalarını bildiren iki nüshalık bir çizelge düzenlenerek, ilgili memur ile sahip ve alıcısına bildirilecek; diğer kitap ve sözü geçen eserler ile birlikte İstanbul'da Maarif Bakanlığı ve illerde Maarif müdürlerine, Maarif müdürleri olmayan yerlerde mahalli adereye gönderileceklerdir.

Önce: Mülkün sahibi olan kutsal kişi (Padişah) ile yüce hükümet, memleket kurumları ve resmen tanınmış olan çeşitli mezhepler hakkında açıkca düşmanlık bildiren siyasi ve dini taşlama ve saçmalamalar gibi basılı eserler.

İkinci olarak: Her çeşit suç ve cinayet konusunda fitne taşıyan basılı eserler.

Üçüncü olarak: Edebe aykırı resimler ile müstehcen yazılar;

Dördüncü olarak: Yurda sokulması bir süre önce resmen yasaklanmış olan her çeşit basılı esere idare el koyar, söz konusu eserlere kesin olarak el koyma teftiş kurulu ve muayene raporu üzerine Maarif Bakanlarının emir ve kararları ile olur.

Bu dört çeşide girmiyen kitap, broşür, resim ve yazıların yurda sokulmaları uygun görülmezse ilgili daire söz konusu eserleri, masrafı gönderenler hesabına olmak üzere, geri çevrilmelerini ve dışarı çıkarılmalarını emreceklerdir.

Madde 28 — Osmanlı uyruğundaki kitapçı dükkânlarında araştırma yapılması gerekli görülürse bu işi İstanbulda Maarif bakanı, illerde maarif müdürleri yapar ve bu yönetmeliğe aykırı bir durum görülürse tutanağı düzenlenecektir.

Kitapçı yabancı ise ilgili memur kitapçının ilgili bulunduğu konsolosluktan bir memur isteyip her iki memur birlikte araştırma yapar, bu yönetmelik hükümlerine aykırı durumlar ortaya çıkarsa tutanağı düzenleyip sözü geçen memura imza etmesi teklif edilecek ve bundan kaçınacak olursa söz konusu tutanak altına imzadan kaçındığı ve keza konsolosluk üç saat içinde memur göndermediği halde dahi konsolosluk memuru bulunmaksızın araştırma yapılacak ve tutanak düzenlenerek altına, konsolosluğun memur göndermekten kaçındığı yolunda açıklama yapılacaktır.

Madde 29 — Gezdiriciler ve müvezziler ve gezici olarak kitap ve mecmua ve resim ve başka basılı evrak satanlar İstanbulda Şehir Emanetinden ve illerde belediyelerden bir izin kâğıdı alacaklardır. İzin kâğıdı almadan bu işi yapan gezdiriciler, müvezziler ve gezici satıcılardan bir osmanlı altunundan beş osmanlı altununa kadar para cezası alınacaktır.

Madde 32 — Edebe ve bu yönetmelik hükümlerine aykırı olarak yayınlanan yazı ve resimleri bilerek açık ya da gizli bulunduran, satan veya dağıtanlar bu eserleri yazan ve basanlarının hepsi suç ortağı sayılır. Bu işe cesaret edenler matbaacı, kitapçı ve mürettip veya müvezzi oldukları halde bu hususta verilecek cezalardan başka bir aydan üç aya kadar sanattan alıkonurlar.